

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента

СИДОРУК Ірини Ігорівни

на дисертацію НАЗМІЄВА Антона Олександровича

«Формування соціальної компетентності студентів закладів вищої освіти у процесі діяльності органів студентського самоврядування»,

представленої на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 23 Соціальна робота зі спеціальності 231 Соціальна робота

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок з відповідними планами в галузі знань. Актуальність проблеми формування соціальної компетентності (СК) майбутніх фахівців не викликає сумнівів, адже є одним з пріоритетних завдань закладів вищої освіти (ЗВО) в умовах довготривалої війни РФ проти України, зовнішніх і внутрішніх викликів, міграції населення, необхідності швидкої адаптації та інтеграції особистості до нових соціальних, професійних, освітніх середовищ. Саме тому від рівня сформованості СК, що належить до загальних компетентностей особистості, залежить успішність її руху до особистісної та професійної самореалізації в сучасному глобальному, мінливому та непередбачуваному світі.

Водночас в умовах розвитку вищої освіти України у контексті євроінтеграції, компетентнісного підходу, вимог НАЗЯВО (зокрема, в частині набуття здобувачами вищої освіти навичок soft skills (т. зв. «соціальні навички»), на часі не лише практичне розв'язання проблеми формування СК майбутніх фахівців, а й обґрунтування її теоретичних і методичних основ.

З огляду на зазначене вище, вибір дисертантом в межах дослідження такого сегменту діяльності ЗВО для формування СК, як діяльність органів студентського самоврядування – є доцільним, так як студентське самоврядування сьогодні є одним з найбільш ефективних інститутів соціалізації сучасної молоді.

Актуальність теми дисертації зумовлена також недостатнім рівнем наукового розроблення досліджуваної проблеми, необхідністю подолання суперечностей на соціальному, освітньо-науковому і навчально-методичному рівнях між необхідністю формування СК у ЗВО та реальним станом цього процесу в університетському середовищі, на основі чого доведено необхідність їх вирішення з використанням інструментів методології дослідження в галузі соціальної роботи.

Таким чином, наведені вище аргументи доводять актуальність і необхідність розв'язання піднятої в дисертації проблеми – формування соціальної компетентності студентів закладів вищої освіти у процесі діяльності органів студентського самоврядування на сучасному етапі розвитку українського суспільства, теорії і практики соціальної роботи.

Тема дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка «Теорія та практика професійної підготовки спеціалістів з соціальної педагогіки та соціальної роботи» (державний реєстраційний номер 0110U000752). Тему затверджено вченою радою ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 4 від 24 листопада 2017 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз матеріалів дисертації з позиції обґрунтованості наукових положень, визначення дослідницького апарату дисертації, поєднання теоретичних і емпіричних методів дослідження, проведення експериментальної роботи, обґрунтованості висновків і рекомендацій дає підстави стверджувати про логічний зв'язок між темою дисертаційної роботи та визначеними метою, гіпотезою, завданнями, об'єктом, предметом, а також обраними методами дослідження; дає змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість представлених результатів.

Якість дослідження А. Назмієва забезпечується дотриманням чіткої методології, що включає структуру, логіку, комплекс методів теоретичного й

експериментального дослідження, який використовувався в логічній послідовності, що дало змогу його автору виконати завдання та досягнути поставленої мети. Так, теоретичні методи дослідження (аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, проектування та ін.) дали змогу автору дослідити стан розробленості проблеми формування СК студентів ЗВО у процесі діяльності органів студентського самоврядування, сформулювати гіпотезу, понятійний апарат, висновки, визначити й розробити педагогічні умови формування СК тощо; емпіричні методи дослідження – здійснити експеримент щодо перевірки ефективності педагогічних умов формування СК студентів ЗВО у процесі діяльності органів студентського самоврядування; математичні методи – здійснити обробку результатів експерименту, перевірити їх ефективність.

Обґрунтування теми дослідження є переконливим, а аналіз основних положень дисертаційної роботи доказово свідчить про досягнення мети та виконання поставлених завдань. Всебічне вивчення джерельної бази, яке здійснив здобувач, дали йому змогу достатньо переконливо розкрити теоретичні, методичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми. Зміст наукової розвідки А. Назмієва відповідає поставленій меті. Наукові положення, узагальнення, висновки і пропозиції в дисертації сформульовано чітко й аргументовано. Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, відбиває зміст дисертації, висвітлює суттєві її аспекти та основні положення.

Достовірність результатів та їх новизна. Достовірність отриманих результатів дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень, аргументованістю, об'єктивністю, логічністю викладу матеріалу; застосуванням комплексу взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих методів, адекватних об'єкту, предмету, завданням і логіці дослідження, що відібрані з урахуванням специфіки дослідження в галузі 23 Соціальна робота; репрезентативністю вибірки, обсягом емпіричних даних, оптимальним поєднанням кількісного й якісного аналізу експериментальних даних та їх статистичною

значущістю; позитивними результатами впровадження визначених та теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування СК студентів ЗВО у процесі діяльності органів студентського самоврядування. Вона посилюється належною методологічною і джерельною базою дослідження, яка складає 250 найменувань (з них – 34 іноземною мовою) та свідчить про інтенсивну науково-пошукову роботу здобувача.

Найбільш істотним науковим результатом дослідження, виконаного А. Назмієвим, вважаємо визначені та теоретично обґрунтовані педагогічні умови формування СК студентів ЗВО у процесі діяльності органів студентського самоврядування, до яких належать: збагачення змісту професійної підготовки студентів відповідно до нових вимог соціуму, спрямованого на формування СК; зміна рольових функцій керівника, тьютора і викладача від традиційної ролі експерта-наставника до інноваційної ролі фасилітатора – лідера та учасника освітнього процесу; створення в студентському самоврядуванні спеціального органу, що сприятиме формуванню соціального досвіду студентів на основі координації спільних дій студентів, адміністрації ЗВО, різнопрофільних соціальних інституцій, розробки та реалізації різноманітних соціальних програм і проєктів, включення до різних видів соціальних практик; організація органами студентського самоврядування роботи клубу «Startup» з метою цілеспрямованого формування у студентів СК в сукупності соціальних цінностей, мотивів, знань, умінь, досвіду, психофізіологічних і психологічних якостей.

Подальшого розвитку набули наукові уявлення щодо феноменів СК та студентського самоврядування, сутності та структури СК студентів ЗВО, особливостей її формування в процесі діяльності органів студентського самоврядування; удосконалено діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості СК студентів ЗВО; зміст, технології, форми й методи формування СК студентів ЗВО у процесі діяльності органів студентського самоврядування.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Науково

значущими є результати дослідження, що стосуються уточнення категоріального апарату соціальної роботи як наукової галузі: соціальна компетентність (інтегрована якість особистості, що являє собою динамічну комбінацію цінностей, мотивів, знань, умінь, навичок, індивідуально-психологічних якостей та дозволяє особистості бути успішною в освітній, соціокультурній, професійній діяльності на основі гармонійного співіснування внутрішнього світу та зовнішньої мінливої соціальної реальності), структура соціальної компетентності (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, індивідуально-психологічний компоненти), функції СК студентів ЗВО (соціалізаційна; ціннісно-орієнтаційна; інформаційно-пізнавальна; поведінково-діяльнісна; регулятивна; статусно-рольова; рефлексійно-оцінна), студентське самоврядування та ін.

Безсумнівним є вагоме практичне значення дослідження, яке полягає в готовності до впровадження в практику ЗВО науково обґрунтованих й експериментально перевірених педагогічних умов формування СК студентів ЗВО у процесі діяльності органів студентського самоврядування, а також науково-методичного забезпечення, розробленого в їхніх межах (зміст і технології професійної підготовки здобувачів вищої освіти, спрямованої на формування СК; робота студентських органів самоврядування, Coworking-center «Creative University», клубу «Startup», проєктів «Соціально-психологічна адаптація студентів-першокурсників та студентів-переселенців», «Центр медіації»).

Результати дослідження впроваджено в освітній процес ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка про впровадження № 1/719 від 14.09.2023 р.); Харківської державної академії фізичної культури (довідка про впровадження № 822/01-19 від 22.09.2023 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (довідка про впровадження № 10 від 15.09.2023 р.), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет (довідка про впровадження № 01-10-515 від 14.09.2023 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Матеріали дослідження А. Назмієва можуть бути використані в процесі діяльності органів студентського самоврядування в закладах вищої та фахової передвищої освіти, у процесі самоосвіти і самовиховання студентської молоді, під час розробки навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогічних та науково-педагогічних працівників, соціальних педагогів та соціальних працівників.

Повнота викладення результатів роботи в опублікованих працях.

Проблематика, зміст опублікованих праць А. Назмієва (15 одноосібних публікацій, із яких 9 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття в зарубіжному науковому журналі, 5 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій) відбивають ключові етапи наукової розвідки та свідчать про достатню повноту викладення результатів роботи.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертація структурована відповідно до вимог, складається з анотацій, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура роботи відповідає науковому апарату дослідження, а зміст розділів – її структурі і темі. Побудова основних частин дисертації свідчить про логічність і завершеність викладу наукового матеріалу, який має наукову новизну та практичну цінність. Кожен із розділів дисертації характеризується певним внеском у розв’язання проблеми формування СК студентів ЗВО у процесі діяльності органів студентського самоврядування. Цінним є те, що викладення наукової інформації супроводжується узагальненими таблицями, а висновки до кожного розділу висвітлюють результати, отримані на певному етапі дослідження.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, об’єкт, предмет, завдання; представлено гіпотезу, методи дослідження; розкрито теоретичні засади, висвітлено наукову новизну й практичне значення дисертації; подано відомості про апробацію та впровадження отриманих результатів.

У *першому* розділі досліджено стан розробленості проблеми формування СК

здобувачів вищої освіти у процесі діяльності органів студентського самоврядування у науковій літературі; розкрито сутність і структуру СК студентів ЗВО; здійснено аналіз сучасного стану сформованості СК здобувачів вищої освіти.

Відродно, що дефініцію «соціальна компетентність» автор аналізує крізь призму: понять «соціальне», «соціальний», «соціальне освоєння», «компетентність», «компетентнісний підхід» у міждисциплінарному контексті; різних поглядів учених на сутність та структуру СК; ефективних моделей процесу формування СК студентів у ЗВО та діяльності органів студентського самоврядування.

До позитивів дисертації слід віднести обґрунтування необхідності застосування й всебічної характеристики компетентнісного підходу (з опорою на нормативно-правову базу) в контексті формування в здобувачів освіти СК в діяльності органів студентського самоврядування, що відповідає сучасним вимогам підготовки майбутніх фахівців в ЗВО.

Конструктивним уважаємо різноаспектний аналіз поняття «соціальна компетентність». Цілком виправданим, на нашу думку, є дослідження СК в контексті соціалізації особистості. Зазначене вище дало змогу досліднику сформулювати власне визначення дефініції «соціальна компетентність студентів закладу вищої освіти», визначити її сутність та вибудувати структуру, сформулювати своє бачення розв'язання проблеми дослідження. Схвально сприймається структура СК студентів ЗВО, яка ґрунтується на сутнісній та функційній характеристиці цього феномену, представлена в роботі як сукупність мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісно-поведінкового, індивідуально-психологічного компонентів. Схарактеризовано змістове наповнення цих компонентів СК.

До позитивів дисертації треба віднести визначену автором критеріальну базу дослідження: критерії сформованості СК студентів ЗВО (ціннісний; пізнавальний; поведінковий; особистісний), їх показники та рівні сформованості (низький, середній, високий).

У цілому вірно обґрунтовано і описано загальну методику проведення експерименту, розроблено діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості СК студентів ЗВО. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту цілком доказово довів необхідність здійснення цілеспрямованої роботи з формування СК студентів ЗВОу процесі діяльності органів студентського самоврядування.

Вдалим також вважаємо виокремлення та обґрунтування в методологічній складовій формування СК студентів ЗВО в процесі діяльності органів студентського самоврядування урахування таких методологічних підходів, як діяльнісний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, соціокультурний та середовищний. Важливим є те, що визначені автором методологічні підходи прослідковуються під час розробки педагогічних умов формування СК студентів у процесі діяльності органів студентського самоврядування та науково-методичного забезпечення їх практичної реалізації.

Другий розділ присвячено науковому обґрунтуванню, розробці та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування соціальної компетентності студентів закладів вищої освіти у процесі діяльності органів студентського самоврядування.

Як суттєвий авторський доробок оцінюємо визначені, обґрунтовані та експериментально впроваджені педагогічні умови формування СК студентів ЗВО у діяльності органів студентського самоврядування, що становлять наукову новизну роботи: 1) збагачення змісту професійної підготовки студентів відповідно до нових вимог соціуму, спрямованого на формування СК; зміна рольових функцій керівника, тьютора і викладача від традиційної ролі експерта-наставника до інноваційної ролі фасилітатора – лідера та учасника освітнього процесу; 2) створення в студентському самоврядуванні спеціального органу, що сприятиме формуванню соціального досвіду студентів на основі координації спільних дій студентів, адміністрації ЗВО, різнопрофільних соціальних інституцій, розробки та

реалізації різноманітних соціальних програм і проєктів, включення до різних видів соціальних практик; 3) організація органами студентського самоврядування роботи клубу «Startup» з метою цілеспрямованого формування у студентів СКв сукупності соціальних цінностей, мотивів, знань, умінь, досвіду, психофізіологічних і психологічних якостей.

Цінним є те, що зазначені вище педагогічні умови дисертант визначає та обґрунтовує з урахуванням теоретико-методичних засад дослідження, результатів констатувального етапу експерименту, наукових положень щодо поняття «педагогічні умови», варіативності наукових підходів до педагогічних умов формування СК студентів ЗВО, теоретико-методичних засад організації студентського самоврядування у ЗВО.

Здобувач правильно зазначає, що «... Процес формування соціальної компетентності студента неможливо виділити з освітнього процесу, тому що він повинен пронизувати всю діяльність закладу вищої освіти» (стор.142).

Цінним в роботі є те, що під час упровадження педагогічних умов на формувальному етапі експерименту особливу увагу А. Назмієв приділив ознайомленню викладачів з технологічним інструментарієм фасилітативної діяльності, зокрема методами інтерактивного навчання (аналіз конкретних випадків, рольові та ділові ігри, динамічна фасилітація, евристична бесіда; мозковий штурм, метод номінальних груп, метод відкритого простору, робота в малих групах; робота по колу та ін.), прийомами активізації діяльності студентів, оволодіння методами та техніками модерації (візуалізація, вербалізація, зворотний зв'язок, презентація); створенню на базі органів студентського самоврядування Coworking-center «Creative University», клубу «Startup»; упровадженню проєктів / програм / тренінгів «Оптимальні рішення», «Соціально-психологічна адаптація студентів-першокурсників та студентів-переселенців», «Центр медіації» та ін.

Відзначимо вдалий відбір оптимальних технологій і методів, підібраних автором з метою формування СК студентів та її компонентів (проблемне та

інтерактивне навчання, дискусії, мозковий штурм, кейс-метод, ігрові методи, метод аналізу конкретної ситуації, метод психологічних тренінгів, тренінг-коучинг тощо).

Аналіз результатів контрольного етапу експерименту дав змогу автору підтвердити висунуту на початку дослідження гіпотезу та ефективність запропонованих педагогічних умов формування СК студентів ЗВО у процесі діяльності органів студентського самоврядування.

Посилують практичну і методичну цінність додатки до дисертації.

Загалом, зміст розділів та підрозділів дисертації відповідає назві її структурних компонентів та переконує в тому, що дисертант досяг сформульованої мети дослідження, виконав зазначені у вступі завдання. Висновки до розділів виважені, відповідають змісту. Список використаних джерел, а також посилання на них у тексті роботи оформлені згідно з вимогами. Основні положення й результати дослідження відображені в достатній кількості публікацій автора. Дисертація справляє позитивне враження і має самостійний завершальний характер.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи наукове дослідження А. Назмієва, у порядку наукової дискусії вважаємо за потрібне вказати на певні положення, а також висловити окремі рекомендації:

1. У матеріалах дисертації зафіксовано, що усього в дослідженні щодо перевірки ефективності педагогічних умов формування СК студентів ЗВО у процесі діяльності органів студентського самоврядування взяли участь 350 студентів і 35 викладачів. Проте, у пп. 1.3., 2.3. роботи представлені результати діагностики на різних етапах експерименту виключно зі студентами.

2. У пп. 2.2. дисертації під час викладу матеріалу щодо формувального етапу експерименту доцільно було б структурувати його або за умовами, або за етапами, або за курсами навчання здобувачів вищої освіти задля методологізації дослідження на більш високому рівні.

3. У висновках до розділу 2 та загальних висновках дисертації бажано було б представити найбільш узагальнені кількісні результати дослідження та їх якісну інтерпретацію.

4. На особливу увагу заслуговує підготовка науково-педагогічних працівників до виконання функціональних ролей фасилітатора, що була реалізована за допомогою розробленої автором програми з підготовки викладачів до здійснення педагогічного супроводу формування соціальної компетентності студентів, ключові аспекти якої розкрито у пп. 2.2. При цьому дисертаційна робота тільки б виграла, якби дисертант розмістив цю програму у додатках, або, як побажання для подальшої науково-методичної роботи в означеному напрямі – рекомендуємо підготувати та видати методичні рекомендації з теорії і практики підготовки науково-педагогічних працівників до виконання функціональних ролей фасилітатора/до здійснення педагогічного супроводу формування соціальної компетентності здобувачів вищої освіти.

5. З метою розповсюдження й використання результатів дисертаційної роботи в освітньому процесі ЗВО рекомендуємо автору розробити освітній компонент «Соціальна компетентність майбутнього фахівця», запропонувавши його студентам як вибірковий.

Проте, висловлені зауваження не є критичними, мають рекомендаційний характер, не знижують теоретичної та практичної цінності проведеного дослідження, яке є цілісним, має наукову новизну та практичне значення.

Висновок. Дисертація Назмієва А. О. «Формування соціальної компетентності студентів закладів вищої освіти у процесі діяльності органів студентського самоврядування» є актуальним, цілісним, завершеним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Про достатню апробацію результатів дослідження свідчать публікації, участь у науково-практичних конференціях різного рівня, довідки про результати впровадження.

Дисертаційна робота виконана з дотриманням нормативно-правової бази щодо

підготовки робіт такого рівня: Про затвердження Вимог до оформлення дисертації (наказ МОН України від 12.01.2017 № 40), Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова КМУ від 12.01.2022 р. № 44), а її автор, Назмієв Антон Олександрович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота галузі знань 23 Соціальна робота.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри

спеціальної та інклюзивної освіти

Волинського національного університету

імені Лесі Українки

Ірина СИДОРУК

